Asiantuntijalausunto
Ritva Reinikka, Senior Fellow
Aalto yliopiston kauppakorkeakoulu
17. syyskuuta 2024

VNS 4/2024 vp Kansainvälisten taloussuhteiden ja kehitysyhteistyön selonteko

"Lausuntoa pyydetään sivistysvaliokunnan toimialan kannalta ja erityisesti luvusta 4.2.2."

Kansainvälisten taloussuhteiden ja kehitysyhteistyön selonteossa VNS 4/2024 koulutus on yksi Suomen kehitysyhteistyön painopistealueista. Tämä on tervetullut prioriteetti kahdestakin syystä. Ensinnäkin, Suomi tunnetaan maailmalla ehkä parhaiten erinomaisesta koulujärjestelmästään, peruskoulun PISA-tuloksista, ja ammattikoulutuksesta. Nämä tekijät antavat uskottavuutta Suomen koulutuksen kehitysyhteistyölle. Kiinnostus yhteistyöhön suomalaisten koulutustoimijoiden kanssa on suurta—vierailleehan Suomessa 80 virallista delegaatiota vuosittain tutustumassa koulujärjestelmäämme ja etsimässä käytännön yhteistyömahdollisuuksia. Toisekseen, koulutus on yksi avaintekijä kehittyvien maiden vaurastumiselle ja kehitykselle, kuten selonteossa todetaan.

Selonteko on kuitenkin niukkasanainen koulutuksen kehitysyhteistyön sisällöstä—tekstiä luvussa 4.2.2 on vain sivun verran. Taustaa, faktoja tai tarkempia perusteluja ei selonteossa esitetä. Niitä täytyy etsiä muualta, esimerkiksi ulkoministeriön vuoden 2018 raportista "Stepping up Finland's Global Role in Education".[1] Tarkempi selvitys siitä, mitä koulutuksen kehitysyhteistyössä on vuoden 2018 jälkeen saatu aikaan, ja miten jatkossa toimitaan, olisi avoimuuden ja vastuullisuuden (transparency and accountability) näkökulmasta tarpeen.

Seuraavassa ensin lyhyesti havaintoja koulutuksen tärkeimmistä haasteista kehitysmaissa, ja sen jälkeen kommenttini selonteossa esitettyjen toimenpiteiden osalta.

KEHITYSMAIDEN KOULUTUKSEN HAASTEISTA

Vuonna 1960 vain puolet maailman kouluikäisitä lapsista kävi koulua, mutta vain joka kymmenes sai koulusta perustaidot eli oppi lukemaan, laskemaan ja kirjoittamaan. Vuonna 2020 yhdeksän kymmenestä lapsesta pääsi kouluun. Koulutuksen laajeneminen kaikkialle maailmaan onkin yksi ihmiskunnan suurista saavutuksista. Kehitysyhteistyöllä on siinä ollut myös oma roolinsa. Koulunkäynnistä huolimatta puolet tämän päivän nuorista ei omaa perustaitoja.

Ns. oppimisen kriisi onkin kehitysmaiden peruskoulutuksen suurin haaste 2020-luvulla. Perustaitojen oppiminen ja koulutuksen laatu ovat avainkysymyksiä perusopetuksessa, mutta ilman niitä on myös vaikea jatkaa toiselle ja kolmannelle asteelle. Lisäksi jokainen taso opettaa lähinnä teoreettista tietoa, jota mitataan testeillä. Työelämän vaatima tiedon soveltaminen jää näin ollen heikoksi.

Oppimisen kriisin vakavuuden huomioon ottaen koulutusta on syytä maatasolla tarkastella järjestelmänä[2], jotta taataan kehitysyhteistyön vaikuttavuus (impact). Suomen monenväliset kumppanijärjestöt (Global Partnership for Education, Maailmanpankki, jne.) toimivat näin. Samoin Suomen kahdenvälinen tuki on keskittynyt sektoriohjelmiin, joiden avulla saadaan suurin

[1] Reinikka, Ritva, Hannele Niemi & Jukka Tulivuori. 2018. "Stepping Up Finland's Global Role in Education." Ministry for Foreign Affairs, Helsinki. August.

[2] Research on Improving Systems of Education, RISE.

mahdollinen vaikutus koko koulujärjestelmän osalta. Samalla Suomen kansainvälisesti tunnustettu osaaminen pääsee maksimaaliseen käyttöön.

Ammattikoulutus (TVET) on edelleen melko vähäistä monissa kehitysmaissa, eikä useinkaan nauti arvostusta. Monet Euroopan maat, erityisesti Saksa, ovat tukeneet ammattikoulutusta pitkään. On mahdollista, että tämä yhteistyö on vaikuttavaa, mutta siitä ei ole juurikaan näyttöä (eli evidenssi puuttuu). Samalla monien kehitysmaiden yritykset käyttävät paljon resursseja koulutukseen tai palkkaavat koulutuspalvelufirmoja, jotka yrittävät varmistaa osaamista (esim. insinööreiden uudelleenkoulutus).

TOIMENPITEET

Suomen kehitysyhteistyö on jo pitkään kohdistunut Afrikkaan, ja selonteko jatkaa tätä kannatettavaa linjaa. Euroopalla ja Afrikalla onkin eräänlainen ”kohtalon yhteys”—historiallisesti ja maantieteellisesti. Lisäksi Afrikan väestö kasvaa nopeasti—maanosan väestö kaksinkertaistuu seuraavan kahden vuosikymmenen aikana 1.3 miljardista 2.5 miljardiin. Tämä merkitsee koulujärjestelmien massiivista kasvua Saharan eteläpuolisessa Afrikassa.

Suurin osa nykyisistä ja tulevista työikäisistä afrikkalaisista (70-90% maasta riippuen) työllistävät itse itsensä, mikä entisestään painottaa koulutuksen roolia. Vaikka yrityssektori kasvaakin nopeammin kuin BKT, nopea väestön kasvu merkitsee sitä, ettei suurimmalle osalle työntekijöitä ole tarjolla työpaikkoja yrityksissä. Ne ovat harvassa työllistettävien määrään nähden. Tästä syystä investoinnit ja yrityssektorin kasvattaminen ovat avainasemassa työn tuottavuuden nostamiseksi. Miksi? Koska vain yrityksissä voidaan saavuttaa skaalaetuja ja erikoistua. Atomistiset yhden tai muutaman hengen (epävirallisen sektorin) mikroyritykset eivät helposti saa tuottavuutta nousemaan. FINNFUND:illa ja sen eurooppalaisilla sisartoimijoilla onkin suuri haaste saada eurooppalaisia yrityksiä investoimaan Afrikkaan ja osaltaan nostamaan maanosan tuottavuutta ja vähentämään köyhyyttä.

Selonteko listaa neljä toimenpidettä Suomen koulutuksen kehitysyhteistyölle. Ne on kaikki annettu passiivissa, eikä selonteosta näin ollen selviä ketkä ovat toimijoita, ja keillä on vastuu (accountability) eri toimenpiteiden osalta.

1. **Tiivistetään yhteistyötä Team Finland -toimijoiden välillä yritysten ja oppilaitosten viennin ja kansainvälistymisen vahvistamiseksi. Vahvistetaan suomalaisten toimijoiden osallistumista EU:n Global Gateway -aloitteeseen.**

Selonteko ei kerro lukijalle, miten tuloksellisesti Team Finland on tähän mennessä edesauttanut yhteistyötä eri toimijoiden välillä koulutuksessa (tai muilla aloilla). Luvussa 3.1 Team Finland’in organisaatiouudistus esitetään yhtenä toimenpiteenä tuloksellisuuden lisäämiseksi—tosin ilman taustatietoja tai faktoja. On hyvä ottaa huomioon, ettei organisaatiouudistus usein yksin riitä takaamaan tuloksellisuutta.

Koulutusviennin osalta mainittakoon, ettei oppimisen kriisi ole yksin köyhempien maiden ongelma. Korkean tulotason Gulf-maat ja monet ylemmän keskitulotason maat Latinalaisessa Amerikassa kärsivät samasta ongelmasta. Suomalaisten koulutusvientiyritysten kannalta nämä ovat potentiaalisia kohdemaita, koska niillä on maksukykyä, ja suuri tarve parantaa oppilaiden perustaitoja sekä ammatillista koulutusta.

Ammattikorkeakoulut ovat pitkään olleet aktiivisia. On hyvä, että koulutusviejiä tuetaan jatkossa tehokkaammin niin, etteivät Tampereen ammattikorkeakoulun ja Saimaan ammattiopiston kaltaiset

kokemukset Kenian Uasin Gishu County'n kanssa pääse toistumaan. Selonteko ei tosin kerro kuinka tämä tuki käytännössä toteutetaan.

Yliopistojen kasvatustieteellinen tiedekuntien lienee mahdollista osallistua aiempaa enemmän kansainvälisiin kehityshankkeisiin FinCEEDin ja yritystenkin kautta.

Suomen aktiivinen osallistuminen EU:n koulutushankkeisiin on erityisen tervetullutta. Suomalaisen komissaarin (Commissioner for International Partnenerships) johdolla EU on nostanut koulutuksen yhdeksi prioriteetikseen kuluvalla 7-vuotisella rahoituskaudella. EU:n Komissio on miltei kaksinkertaistanut koulutuksen osuuden kehitysyhteistyöbudjetistaan (noin 13%:iin 80 miljardin euron budjetista). Tässä Opetushallituksen FinCEED yksikkö on avainasemassa. Se on parhaillaan Pillar Assessment-prosessissa päästäkseen itsenäisenä tarjoajana mukaan EU:n hankkeisiin. FinCEED on tällä hetkellä alihankkijana EU:n alueellisissa koulutuksen flagship-hankkeissa Afrikalle.

2. **Jatketaan yhteistyötä kansainvälisten koulutusalan toimijoiden kanssa. Tuetaan Unicefin innovaatiotoimintaa. Tehdään yhteistyötä myös kansalaisjärjestöjen kanssa**

Tärkeitä kansainvälisiä koulutusalan yhteistyöohjelmia, joissa Suomi on mukana, ovat mm. Global Partnership for Education ja Maailmanpankin *Coach* opettajien jatkokoulutusohjelma. Näihin osallistumista kannattaa jatkaa.

Koskien innovaatiotoimintaa, digitaalisen oppimisen tulisi vastata niihin tarpeisiin ja realiteetteihin, jotka ko. kehitysmaassa vallitsevat. Innovaatioiden täytyisi voida testata "low-cost" ympäristöissä, joissa ei ole esimerkiksi sähköä tai laajakaistaa.

Tyttöjen koulutuksen osalta jatkaminen yläkouluun on tärkeää. Tutkimuksen valossa yläkoulu on myös tärkein yksittäinen tekijä vähentämään lapsilukua per nainen korkean syntyvyyden Afrikassa—ei niinkään naisten työssäkäynti kuten muualla.

Hallituksen ja tarkastusvaliokunnan jäsenenä pääsin äskettäin tutustumaan Kirkon ulkomaanavun (KUA) pakolaislasten koulutukseen Itä-Afrikassa. Kokonaisuudessaan KUA mahdollistaa lähes miljoonan lapsen koulunkäynnin, ml. kouluruoka, suhteellisen pienellä budjetilla. Suomen omassa koulusysteemissä on "vain" reilut puoli miljoonaa oppilasta, joten kyse on pienen maan kansalaisjärjestön suuresta panoksesta pakolaisten koulutuksessa heidän lähialueillaan.

3. **Jatketaan maailmanlaajuisen kouluruokakoalition puheenjohtajistossa**

Kouluruokailussa Suomella on pitkä historia. Moni kehitysmaa tai avunantaja ei kuitenkaan tue kouluruokailua, koska sen ei katsota olevan kestävällä pohjalla. Tulosten näkökulmasta Suomen roolin pitäisi tässä asiassa mennä paljon pidemmälle kuin pelkästään jatkaa koalition puheenjohtajistossa. Suomen tulisi aktiivisesti ponnistella sen eteen, että kouluruokailu saadaan pysyväksi toiminnaksi kouluissa, varsinkin Afrikassa. Tämä vaatii aktiivisuutta, hyviä ideoita ja uskottavia aloitteita kansainvälisillä foorumeilla, joissa kouluruokailu on esillä.

4. **Yhdistetään kehitysyhteistyön ja koulutusviennin keinoja ja edistetään monitoimijayhteistyön toimintamalleja koulutusviennissä ja kehitysyhteistyössä.**

Tämä toimenpide jää asiaan vihkiytymättömälle epäselväksi. Jos tämä toimenpide edistää työn tuottavuuden kasvua Afrikassa tai oppimista edistäviä investointeja, se on kehityspolitiikan tuloksellisuuden näkökulmasta kannatettavaa. Muutoin tämä toimenpide kuulostaa lähinnä hallintokieleltä.